

EMPÚRIES, PATRIMONI UNIVERSAL DE CATALUNYA

EDUARD CARBONELL

El 1984, Miquel Tarradell escrigué sobre l'arqueologia de Catalunya: «les excavacions d'Empúries, la més gran empresa de l'arqueologia catalana d'aquest segle, foren fruit de la confluència dels que saberen actuar sense esperit de capelleta, al servei dels ideals de la Catalunya noucentista» (*Arrels de la Catalunya mil·lenària*, Fundació Jaume I).

En la sessió d'1 d'octubre de 1907 de la Junta de Museus de Barcelona, Puig i Cadafalch va proposar que la Diputació destinés els fons per comprar obres d'art per als museus a les excavacions d'Empúries. Es va pensar primerament en l'adquisició prèvia dels terrenys. Es va nomenar una Junta Delegada a l'Escala a aquest efecte. El 20 de març de 1908 es varen comprar les primeres finques, que corresponien a la porta de la ciutat romana i a la ciutat grega. El 23 de març de 1908 començaren les excavacions per part d'Emili Gandia, conservador del Museu d'Art Decoratiu i d'Arqueologia de la Ciutadella de Barcelona, lloc que havia d'acollir els materials trobats, i a partir d'aquest moment Gandia va ser delegat permanent a Empúries. Com a responsable d'inspecció de les excavacions es nomenà Manuel Cazorro, catedràtic de l'Institut de Girona. Puig i Cadafalch va dirigir les excavacions d'Empúries fins a 1932; l'any següent va ser substituït per Bosch Gimpera. Per tenir una idea de les dimensions del treball i la quantitat de diners esmerçada, podem dir per exemple que l'any 1909 la campanya d'excavacions va tenir una durada de sis mesos i mig.

Ara fa 100 anys, doncs, de l'inici del que Tarradell considerava la més gran empresa de l'arqueologia catalana del segle XX. I ara hi podríem afegir: i del segle XXI.

Totes aquestes decisions fonamentals per a la història i el patrimoni de Catalunya van tenir lloc durant el Noucentisme. Les administracions i els seus homes van prioritzar clarament, en la seva acció política, la cultura i l'educació. Varen executar un conjunt d'accions guiades a definir i consolidar aquests dos conceptes amb realitats palpables sobre el territori, sobre Catalunya. La definició de la Catalunya contemporània, en cultura i educació, prové del criteri ordenador del Noucentisme. El manteniment dels trets diferencials de Catalunya sota el franquisme té en la seva base l'obra de la Mancomunitat. Però, sobretot, la reordenació i creació de les infraestructures culturals del país i del seus idearis després de 1975, amb les noves institucions democràtiques, s'inspiren i segueixen l'ideari i el treball iniciat pel Noucentisme, encara que potser d'una manera que denota una major importància donada a l'educació i menor per a la cultura.

Això ens permet avui viure en una situació considerablement positiva; però ara, ja al segle XXI, cal fer nous plantejaments, perquè hi ha nous factors que entren a la nostra civilització occidental amb molta força: la globalització en tots els camps, sobretot l'econòmic, el pensament únic, la immigració... Però si ens trobem en una situació de fortalesa en aquests camps concrets de la cul-

FONS FOTOGRÀFIC MAC-EMPÚRIES

Muralls del sector meridional de la ciutat grega d'Empúries.

Crater de ceràmica àtica de figures roges, del segle V aC.

Cap del déu Bacus, pertanyent a una escultura decorativa, trobat a la ciutat romana d'Empúries.

FONS FOTOGRÀFIC MAC-EMPÚRIES

Factoria de salaons de peix de la Neàpolis d'Empúries.

FONS FOTOGRÀFIC MAC-EMPÚRIES

tura i l'educació és gràcies al treball realitzat fins ara en gran mesura continuant l'ideari noucentista.

Sense aquelles decisions de 1907, fa un segle, potser no existiria Empúries amb la magnificència que ara té, i tot el coneixement que ha generat per a la nostra història i per a la història d'Europa. Però Empúries té encara un potencial magnífic, i caldrà continuar, amb la mateixa força que aleshores, posant al descobert, estudiant i donant a conèixer el jaciment. Les administracions tenen la responsabilitat, i els arqueòlegs la possibilitat, d'eleva Empúries al nivell internacional per mitjà de la recerca.

Podríem imaginar-nos Catalunya i Espanya sense Empúries? Podríem imaginar-nos Europa sense Empúries? Empúries és la presència més occidental a Europa de la civilització grega. I és en la civilització grega i també en la romana on hi ha les bases de la nostra civilització

europea. A Occident hi han passat diversos pobles; podem parlar dels germànics, podem parlar de l'islam, i de l'edat mitjana, però en totes les èpoques s'ha manifestat la influència de la cultura clàssica. Europa ha tingut diversos «renaixements» en l'art -és a dir, diverses mirades al món clàssic per part dels artistes en moments concrets de la història-: en el món visigot del segle VII, en el món carolingi del segle IX, en el romànic del segle XII, i no parlem ja del moviment que rep el nom de Renaixement, i a partir d'aquest els diversos estils que omplen la cronologia de l'art europeu fins a les primeres dècades del segle XX. I així ha estat també en altres camps de la civilització, com el dret, la literatura, etc. La trajectòria d'Europa té les seves bases en Grècia i Roma. Civilitzacions diverses han deixat un pòsit que ha anat constituint la nostra herència cultural, que han anat definint el que som ara; però per sobre de tot ha predominat i ha prevalgut l'herència clàssica.

Tornem al moment de l'inici de les excavacions d'Empúries, a l'any 1908. El moviment noucentista, que podem fixar aproximadament entre 1906 i 1925, i la seva estètica, ens porten al món clàssic i també al mediterranisme.

Eugeni d'Ors, a *La Veu de Catalunya* del 19 de gener de 1906, en comentar l'òpera d'Enric Morera titulada *Empòrium* escriu: «Empúries. Tota l'amplària d'un immens horitzó s'obre dins nosaltres a l'encís de la paraula. És un horitzó blau, en què estén la seva serenor el pare Mediterrani». A partir d'aquí començà a formar-se

el mite de la «Catalunya grega» dels noucentistes, que van arribar a dir: «som hereus dels antics grecs que poblaren aquell paratge del litoral empordanès».

L'abril de 1907 el pintor Joaquim Torres Garcia, en una revista que duia per títol *Empori*, afirmava que els artistes havien de «tornar a la tradició de l'art propi de les terres mediterrànies», i que havien d'abandonar les influències de l'impressionisme francès, del preraphaelisme anglès i del simbolisme alemany (citat a *Arrels de la Catalunya mil·lenària*, Fundació Jaume I, 1984).

El mar Mediterrani és un component d'importància fonamental per a Europa i per a Catalunya, ja que defineix les arrels d'un territori concret i el posa en connexió amb la civilització clàssica, Grècia i Roma. Aquest món clàssic, en el cas de Roma s'estengué per tot l'arc mediterrani, del nord i del sud; recordem el conjunt arqueològic de Volubilis, al Marroc. I al marge d'allò clàssic, però també en aquest sentit del Mediterrani com a element d'unió, podem esmentar la civilització púnica en relació amb el sud de la Península Ibèrica, els jaciments púnics de Cartago i de Kerkoune a Tunis. Ens limitem aquí a parlar del món clàssic, però de tots és coneguda la importància d'aquest mar per a l'art islàmic als dos vessants de la seva conca, el nord d'Àfrica i l'Al-Andalus, i Sicília, per exemple; com també per a l'art bizantí, hereu de la tradició clàssica, transformada pel filtre del cristianisme; i per a Catalunya, durant la baixa edat mitjana.

Si parlem de civilització grega i romana, de món clàssic en general, hem de parlar d'Empúries.

La UNESCO ha qualificat com a Patrimoni de la Humanitat diferents jaciments arqueològics i conjunts monumentals de la civilització grega i romana: entre d'altres, el centre històric de Roma (1980); els monuments romans i romànics d'Arles (1981); els conjunts grecs de Delfos, Epidaure, l'Acropolis d'Atenes, Olímpia, Delos, l'Herèon de Samos, Micenes i Tirint, en declaracions successives, entre 1986 i 1999; les zones arqueològiques de Pompeia i Herculà, la zona arqueològica d'Agrigent i el lloc arqueològic de Volubilis al Marroc, declarats el 1997; o Paestum, al sud d'Itàlia, el 1999.

A Espanya la UNESCO ha declarat com a mostres de la civilització romana el conjunt arqueològic de Mèrida (1993), el paisatge cultural de Las Médulas, a la província de Lleó (1997), la muralla romana de Lugo (2000), i a Catalunya el conjunt arqueològic de Tàrraco (2000). Cap conjunt grec. I el conjunt arqueològic grec més important d'Espanya és Empúries.

Si observem el que la UNESCO ha declarat a Catalunya, trobem, començant per l'edat dels conjunts, no per l'any de declaració: l'art rupestre prehistòric de la Mediterrània, juntament amb altres territoris de la Península Ibèrica; el conjunt monumental romà de Tarragona; el conjunt romànic de la Vall de Boí; l'art del Cister, representat pel monestir de Poblet (1991); el modernis-

me, amb les declaracions d'edificis de Domènech i Muntaner -Palau de la Música i Hospital de Sant Pau de Barcelona (1997)- i d'Antoni Gaudí -Casa Vicens, façana de la Nativitat de la Sagrada Família, cripta de la Sagrada Família, Casa Batlló, Cripta de la Colònia Güell, Parc Güell, Palau Güell, Casa Milà (1984, ampliació 1995)-. No tenim cap conjunt de l'art gòtic declarat Patrimoni de la Humanitat. I tampoc el conjunt grec més important de l'Occident europeu: Empúries.

Avui, en el món actual, amb tots els factors que homologuen cultures i països, Catalunya té un repte fonamental, que és afirmar la seva especificitat; i el repte el té amb Europa, perquè el nostre marc referencial, cap on ens hem d'acostar amb el millor de la nostra història, és Europa. Sens dubte Empúries forma part del millor de la nostra història, i el seu valor ultrapassa les nostres fronteres, el seu valor és europeu, ja que forma part destacada de la història d'aquest continent, i això fa que tingui un valor mundial. El jaciment grecoromà d'Empúries és, en si mateix, patrimoni de la Humanitat.

Eduard Carbonell és catedràtic d'història de l'art de la Universitat de Girona.

Espigó d'època hel·lenística que tancava la façana marítima d'Empúries.

Lauda sepulcral cristiana del segle V dC, procedent de l'església de Santa Margarida d'Empúries.

